

TOPRAĞIN YAĞMALANMASI VE KÖKLERİN DİRENİŞİ

Sezgin Ata

Kapitalizm tarihsel olarak geleneksel tarım dünyasının pazar ekonomisi karşısındaki direncinin çökertilmesi ve onun üzerinde hakimiyet kurulması ile başladı; insanlığı en derin anlamıyla özgürleştirecek ve toplum ile doğa arasındaki dengeyi kuracak yeni bir toplum, toprak üzerinde yaratılmadığı sürece kapitalizm asla tam olarak aşılamayacaktır¹.

Tarihsel Bakış

İnsanlığın yeryüzü üzerindeki en eski ve en temel faaliyetlerden birisi olan, ortaya çıkışı toplumsal yaşamın kendisini büyük oranda değiştiren geleneksel “tarım kültürü (agriculture)”, insanlık ile toprak arasındaki yaşamsal göbek bağının kopartılmasıyla birlikte modern zihinlerde giderek bulanıklaşmakta, yerini yağmacı ve istilacı bir “tarım işletmeciliğine (agribusiness)” bırakmaktadır.

Yakındoğu’da onbin yıldan bir süre önce, özellikle besin gücü ve ekim verimi yüksek, tohumlarının saklanması ve ekilmesi kolay olan buğday ve arpanın yabancı atalarından ıslah edilmesi ile tarımın ortaya çıkışı ve çoğu zaman bunun hayvanların evcilleştirilmesi ile birleştirilmesi insanlara avcı ve toplayıcılık ile karşılaştırıldığında daha istikrarlı bir yaşam olanağı sağladı. Bu yeni durum yaşamsal araç gereçlerinin yapımında bir patlamaya yol açarak Neolitik Devrim’e neden olmuştu. Hasattan sonra mahsulün bir kısmının tohumluk olarak saklandığı ve geri kalanının bir sonraki hasada dek ancak yettiği bu tarımsal üretim, küçük bir artı değer ortaya çıkarmış olsa dahi, Neolitik ekonominin esas karakteri potansiyel olarak kendi kendine yeterli bir geçim ekonomisidir². Tarım aynı zamanda insanın doğa ile daha önceki pasif etkileşiminin ötesine geçen etkin bir ortaklık ilişkisi anlamına da gelmekteydi. Toprakla olan tarımsal etkileşim insanlığı onun tamam-

layıcı bir parçası haline getirdi ve bu etkileşim düşünlümsüzün herhangi bir toplumsal kurumu anlamak imkansızlaştı. Şüphesiz avcı ve toplayıcı toplumdaki animistik duyarlılık bu yeni toplumda da devam etmekteydi; toprak devredilemez kutsal bir alan, yiyecek yetiştirmek tinsel bir etkinlik ve yemek kutsanmış bir toplumsal ayindi. Bunlar bugün bize naif görünüyor olsa da, erken tarım insan ile doğa arasındaki etkileşimi anlamlı ekolojik parametreler içinde tanımlamıştı³.

Toprak türleri ve tarım teknolojisi, tarihsel olarak, toprağın ortak veya bireysel olarak işlenmesinde önemli bir rol oynadı ve toprağın işlenmesinde meydana gelen değişiklikler varolan toplumsal ilişkileri doğrudan etkiledi. Örneğin eski dünyanın aşırı merkezleşmiş imparatorlukları Yakındoğu’nun kıraç bölgeleri için gerekli olan sulama sistemleri tarafından, ortaklaşmacı ortaçağ köyleri ise açık arazi sistemi (openfield strip system) ve döküm sabanı tarafından besleniyordu. Şarlıman Hanedanlığı döneminde (M.S. 751 - 987) Avrupa ağır sabanının ortaya çıkması ile birlikte köylülere yapılan toprak tahsisinin kıstası artık ailelerinin ihtiyaçları değil bu saban ile toprağı süren grup içinde yaptıkları katkı olmuştu. Yeni Şarlıman Hanedanlığı takvimlerinde doğa ve tanrılara yapılan vurgunun yerini işe yapılan vurgunun alması, Batı’nın doğaya karşı baskıcı bakışının bir yansımasıydı: “Romalıların mevsimsel dönemleştirmelerinde çok büyük bir önem taşıyan zeytin artık kaybolmuştur. Resimler saban sürenleri, hasat yapanları, ağaç kesenleri, domuzlar için meşe palamutu düşürenleri ve domuzları boğazlayanları

¹ Murray Bookchin, *Radical Agriculture*, (Kick It Over dergisi, Fall 1994). (www.tao.ca/ainfos/A-Infos95-2/0152.html - www.tao.ca/ainfos/A-Infos95-2/0153.html)

² Bkz. V.Gordon Childe, *Kendini Yaratan İnsan*, çev: Filiz Ofluoğlu (Varlık Yay., 6.baskı, 1996), sy 54-78; Ayrıca bkz. V.Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu*, çev: Mete Tunçay, Alaeddin Şenel (Alan Yay., 7.Baskı, Ekim 1998).

³ Murray Bookchin, *agv*.

göstermektedir. İnsan ve doğa artık ikiye ayrılmıştır ve insan efendidir”⁴.

İnsanın doğaya bakışındaki bu hiyerarşik kayma her ne kadar erken bir tarihte belirmiş olsa da, ancak serbest piyasa sisteminin toplumsal ve ekonomik ilişkileri belirleyen baskın bir sistem olarak ortaya çıkışı insan ve doğa arasında büyük bir yarılmaya neden olmuştur. Elbette serbest piyasa sisteminden önce de piyasalar vardı. Ama bunlar toplumsal sistemin içine gömülüydü ve bu piyasaların temelini oluşturan takas veya değişim ilkesi diğerleri zararına bir yayılma eğilimi göstermiyordu. Serbest piyasa ekonomisi ise yalnızca piyasalar tarafından kontrol edilen, düzenlenen ve yönlendiren bir ekonomik sistemdir. Feodalizm ve lonca sistemi içinde toprak ve emek toplumsal düzenin bir parçasıydı. Feodal düzenin asli unsuru olan toprak, askeri, idari ve siyasal sistemin temelini oluştuyordu; sosyal konumu ve işlevi, yasal ve geleneksel kurallarca belirlenmişti. Mülkiyetinin devredilebilir olup olmadığı, devredilebildiği durumda kime ve hangi kısıtlamalar altında devredilebildiği, mülkiyet haklarının neleri içerdiği, toprağın hangi biçimlerde kullanılabilceği gibi sorular alım satım düzeninin dışında yer alıyordu ve tamamen farklı bir grup kurumsal düzenlemeye bağlıydı.⁵

İngiltere’de Tudor devrinden başlayarak tarımsal kapitalizme ve toprağa karşı kapitalizmin gerektirdiği bireyselleşmiş bir yaklaşıma, yani onu otlığa dönüştürme ve toprak çevirme hareketlerine; onsekizinci yüzyıldan bu yana ise sanayi kapitalizmine rastlanıyordu.⁶ 15. yüzyıl sonlarından itibaren başlayan ilk toprak çevirme hareketlerinde soylular yoksulların ortak arazideki paylarını alenen ellerinden alıyor, onların eskiden geleneğin yıkılmaz gücüne dayanarak kendilerinin ve mirasçılarının bildikleri meskenleri yerle bir ediyorlardı. Toplumsal doku parçalanıyordu. Köyler terk ediliyor, namuslu çiftçiler dilenci ve haydut çetelerine dönüşüyordu. Ülkenin tümünü bir felaketin eşiğine sürükleyen bu yıkımlar karşısında kral ve konseyi, sulh yargıçları ve

piskoposlar toplumun insani ve doğal özünü savunuyorlardı. Kett ayaklanması binlerce köylünün katledilmesiyle bastırıldıktan sonra, Kral naibi Somerset, toprak çevrilmeleriyle ilgili kısıtlayıcı yasaları ortadan kaldıran ve otlak ağalarının diktatörlüğünü kuran karşı devrimin ellerinde can vermiştir. 17. yüzyıl ortalarında aynı taraflar arasında ikinci bir güç çatışmasına girildi, ama toprak çevirme taraftarları artık soylulardan çok zengin toprak sahipleri ve tüccarlardı, ve toprak çevirme artık otlak alanları için değil ekim alanları açmak amacıyla yapılıyordu⁷.

İngiltere ve Fransa’da özellikle kırsal alanlarda yer alan sanayi kapitalizmi ise fabrikaları ve işçileri için yerleşim alanlarına ihtiyaç duyuyordu. Zamanla yer yüzünün sanayi toplumunun gereklerine boyun eğişinin çeşitli aşamaları gelişmeye başladı. İlk aşama, toprağın ticarileşmesiydi. Bu topraktan elde edilen feodal gelirin yatırımlara yönelmesine yol açtı. İkinci aşama yiyecek ve organik hammadde üretiminin ulusal düzeyde hızla büyüyen sanayi nüfusunun ihtiyaçlarına hizmet etme amacıyla artırılmasıydı. Üçüncüsü ise bu artık üretim sisteminin dış ülkelere ve sömürge bölgelerine yayılması idi. Bu son adımla, toprak ve ürünü sonunda kendi kurallarına göre işleyen bir

dünya piyasası içine yerleşiyordu. Tüccar sınıfı toprağın ticarileşmesi yolundaki talepleri destekliyordu. Çiftçiliğin bir yaşam tarzı değil bir iş olduğu iddia ediliyordu. Serbest ticaretin yiyecek fiyatlarını ucuzlattığı anlaşılır anlaşılmaz, işçi sınıfları da davaya kazanıldı. İşçi sendikaları tarım kesimi düşmanlığının kaleleri durumuna geldiler ve devrimci sosyalizm, dünya köylülüğünü birbirinden farksız bir gericiiler yığını olarak damgaladı⁸.

Kapitalizmin feodalizmden sonra gelmesi nedeniyle “uygarlaştırıcı” işlevini alkışlayan Marx, bu nedenle Hindistan’ın İngiliz sömürgesi olmasını savunmuş ve geleneksel tarım toplumlarının bu “uygarlaştırılmaya” karşı dirençlerini *Kapital*’de Hindistan köy toplumu örneğinde incelemiştir: “Bazıları bugüne kadar hayatta kalan bu küçük ve son derece eski Hint toplulukları toprağın ortak mülkiyetini, tarım ile el sanatlarının karışımını ve değiştirilemez bir iş bö-

⁴ Lynn White, Jr., aktaran Murray Bookchin, agy.

⁵ Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm*, Çev: Ayşe Buğra (Alan Yay.), sy. 87 ve 89.

⁶ Karl Polanyi, agy, sy. 184.

⁷ Karl Polanyi, agy, sy. 58-59.

⁸ Karl Polanyi, agy, sy. 186-187.

lümünü temel alıyordu; bunlar yeni bir topluluk oluşturmaya başladığı zaman, sabit bir eylem planı olarak hizmet görüyordu... Toplulukta işbölümünü düzenleyen yasa bir doğa yasasının karşı konulmaz otoritesine göre işliyordu; her bireysel zanaatkar, demirci, marangoz vb. atölyesinde sanatının tüm işlemlerini geleneksel biçimde, ama bağımsız olarak yürütüyordu; herhangi bir otorite tanımadan. Sürekli olarak kendilerini aynı biçimde yeniden üreten ve tesadüfen yok edildiğinde aynı yerde ve aynı adla tekrar zuhur eden bu kendine yeterli topluluklardaki üretici organizmanın basitliği, Asya toplumlarının, Asya devletlerinin sürekli çözülüşü ve yeniden kuruluşu ve hiç durmayan hanedan değişiklikleriyle çarpıcı bir karşıtlık oluşturan, değişmezliğinin anahtarını sunmaktadır. Toplumun temel ekonomik unsurlarının yapısı bulutlu politika bölgesinde patlayan fırtınalardan etkilenmez".⁹ "Sermayenin büyük uygarlaştırıcı etkisi" ise *Grundrisse*'de şöyle anlatılır: "Tüm önceki evreleri sadece yerel ilerleme ve doğaya tapınma düzeyine düşüren bir toplum evresinin üretimi. Doğa ilk defa sadece insan için bir nesne, yalnızca bir kullanım konusu haline gelir; o artık kendi başına bir güç olarak tanınmaktan uzaktır ve doğanın bağımsız yasalarının teorik bilgisi, ister tüketim nesnesi isterse üretim aracı olarak olsun, doğayı insan gereksinimlerine tabi kılmayı amaçlayan bir savaş oyunu olarak görür. Bu eğilimi izleyen sermaye, ulusal sınırlar ve önyargıların ötesine, doğanın ilahlaştırılmasının ötesine ve iyi tanımlanmış sınırları içinde mevcut ihtiyaçların atadan kalma, kendine yetme temelinde doyurulmasının ve geleneksel yaşam tarzının yeniden üretiminin ötesine yayılmaktadır. Sermaye tüm bunları yıkar ve sürekli devrimcidir; üretici güçlerin genişlemesini, üretimin çeşitlenmesini, doğal ve entellektüel güçlerin sömürülmesini ve alınıp satılmasını önleyen tüm engelleri yok ederek yapar bunu".¹⁰

Marksizm'de (ve sendikalizmde) toplumsal dönüşüm

...milyonlarca küçük çiftçi topraklarından olmakta ve tarımın global işletmeler tarafından kontrolü garanti altına alınmaktadır. Bu, gerçekte, dünyadaki gelmiş geçmiş en büyük mülteci üretme programıdır.

için daima merkezi bir rol biçilen proleterya, amaçlarının ne olduğunu düşünmelerinin değil varoluşlarının nedeni olarak neyi yapmak zorunda kalacaklarının önemli olduğu bir sınıf ve fabrika, emeğin potasında çelikleşen proleteryanın zoraki itaate dayanan okulu olsa da, 1789 ve 1830 devrimlerindeki militanların çoğunluğu fabrika işçilerinden ziyade zanaatkarlardı. Yirminci yüzyıl dönümünde işçi sınıfının önde gelen militanları usta zanaatkarların bağımsızlık ruhunu koruyan metal işçileriydi. Fabrikalardaki birçok yarı becerikli, vasıfsız veya çok az eğitim almış işçiler arasındaki "zanaatçı proleterler" en iyi eğitilmiş olanlar, diğerlerini etkileyenler ve lider olarak görülenlerdi. Bu "zanaatçı proleterler" Temmuz 1848 kadar erken bir dönemde ortaya çıktılar ve

Rusya ve Almanya'yı 1917 ile 1921 yılları arasında süpüren büyük devrimci dalgada çok önemli bir rol oynadılar. Parisli işçilerin büyük bir kısmını yeni beliren fabrika proleteryasından ayıran şey yalnızca işlerindeki ustalıkları değil, karakteristik bir şekilde kişisel bağımsızlıkları ve kendilerine olan güvenleriydi. Şüphesiz zanaatkarın bağımsızlık duygusu becerileri tarafından

güçlendirilmekte ve kısmen biçimlendirilmekteydi. Fakat onlarda var olan şey sınıf bilincine olduğu kadar sivil bir düşünceye de sahip olan daha eski bir çağa ait bir kültür ve toplum biçimiydi.¹¹ Aynı şekilde, geç kalmış bir endüstrileşme döneminden geçen İspanyol işçi sınıfının da solun yaratmış olduğu en radikal devrimi gerçekleştirmesine neden olan şey, onların kırdaki, şehirlerin aşırı rasyonalize ve mekanize olmuş endüstri dünyası ile keskin bir şekilde çatışan organik tarımsal dünyadaki derin kökleliydi. Bu iki kültürün çatışma alanında, Akdeniz kıyısındaki şehirlerdeki İspanyol işçileri değişmeye karşı dirençlerini, ahlaki bir gerilimi, endüstri öncesi bir yaşam biçimine ait olan duygularını ve topluma bağlılıklarını korudular.¹²

Bugünkü Manzara

Tarımsal dünyadan zihinsel bir kopuş gerçekleştiril-

⁹ Karl Marx, aktaran Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekolojisi*, Çev. Alev Türker (Ayrıntı Yay., Kasım 1994), sy. 235.

¹⁰ Karl Marx, aktaran Murray Bookchin, *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Çev. Abdullah Yılmaz (Ayrıntı Yay., Haziran 1996), sy.194.

¹¹ Murray Bookchin, *The Third Revolution Volume II*, (Cassell, 1998), pg.vii-x.

¹² Murray Bookchin, *After Fifty Years: the Spanish Civil War*, sy.5 (<http://www.normalbooks.com/text/murraybookchin/trs3.htm>)

miş gibi görülse dahi, 21.yüzyılın başında tarım hâlâ insanlığın üçte ikisinin temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Burada gözümüze çarpan unsur ise, kolaylıkla tahmin edilebileceği üzere, bu tarıma bağlı nüfusun ezici çoğunluğunun 3.Dünya ülkelerinde toplanmış olduğudur.

Endüstriyel kapitalizmin ortaya çıkışından günümüze bazı 1.Dünya ülkelerinde tarımsal nüfus neredeyse yok olmuştur. Örneğin ABD’de 1860 ile 1930 yılları arasında çiftçi nüfusu %60’dan %22’ye düşmüştür. Bu oran 1950’de %12’ye, 1992’de ise binde 7,3’e gerilemiştir. Bir diğer önemli istatistik ise bu ülkede nüfusun binde 1,3’ünün tarımsal üretimin %83’ünü gerçekleştiriyor oluşudur. Yani küçük çiftçiler tarım işletmelerinin her gün artan baskısı altında varlıklarını devam ettirme çabası içindedir.¹³ Japonya’da ise nüfusun %6’sı çiftçilik ile uğraşırken bunların %90’ından fazlası “part-time” çiftçilik yapmakta, temel geçim kaynağını tarım dışındaki alanlardan sağlamaktadır. Diğer bir deyişle “part-time” çiftçiler en azından kendi tüketimleri için pirinç tarlalarını korumaktadır. Bunun en büyük nedeni aslında Japonya’daki Toprak Kanunu’dur. Bu kanuna göre, tarım toprakları yalnızca çiftçilere satılabilir ve tarım dışındaki faaliyetler için kullanılamaz. Ama bu kanun da şirketlerin tarım alanlarına sahip olmalarını sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmektedir.¹⁴ Ekonomik globalleşme sonucunda, esas olarak 3.Dünya ülke toprakları üzerinde süre giden yağmalama daha sistematik bir sürece girmiştir. Dünya Ticaret Örgütü’nün (WTO) Tarım Anlaşması (AOA), ABD ve onun global tarım işletmeciliği yapan şirketleri tarafından dayatılan tarımın liberalizasyonu için hukuki bir altyapı oluşturmaktadır. Bu anlaşma ile 1.Dünya ülkelerinden gelen tarımsal ürünlerin, tarımsal faaliyetin bir geçim kaynağı olarak önemli rol oynadığı 3.dünya ülkelerine girmesinin önündeki engeller kaldırılmakta, hükümetlerin tarımsal ürünlere verdikleri sübvansiyonlar kısıtlanmakta ve büyük tarımsal işletmelerin fiyatları ile rekabet edemez hale getirilen küçük çiftçiler hızla tarımsal faaliyetin dışına itilmektedir. Sonuç olarak milyonlarca küçük çiftçi topraklarından olmakta ve tarımın global işletmeler tarafından kontrolü garanti

altına alınmaktadır. Bu, gerçekte, dünyadaki gelmiş geçmiş en büyük mülteci üretme programıdır. Örneğin Hindistan’da, Hindistan Hükümeti’nin tahminlerine göre, her yıl iki milyonun üzerindeki küçük çiftçi toprağını kaybetmektedir. 1951’de 27,9 milyon olan topraksız köylü sayısı son bir kaç on yıl içinde, 1990’larda, 50 milyon’un üzerine çıkmıştır. Bunların çoğu ulusal otobanların inşaatlarında günlük bir do-lardan daha az parayla çalışan işçiler haline gelmiştir. Delhi ve Bombay gibi büyük şehirlere kırsal yö-relerden göç edenlerin sayısı Dünya Bankası’nın kendi tahminlerine göre kısa bir süre içinde İngiltere, Almanya ve Fransa’nın toplam nüfusunu geçecektir. Meksika’da ise iki milyon mısır çiftçisi, ABD hükümeti tarafından sübvansiye edilen Amerikan mısırının ithal edilmesi nedeniyle, son birkaç yıl içinde tarım dışına çıkmıştır.¹⁵ Bu örnekler tüm diğer coğ-rafi alanlar için çok kolaylıkla genişletilebilir.

Diğer taraftan DTÖ’nün Patent Hakları (Trade Related Intellectual Property Rights-TRIPS) Yasası, tohumları, bitkileri, koyunları, inekleri ve hatta insanın kendisini bir gece içinde yaşayan organizmalar olmaktan çıkarıp Monsanto, Novartis, Ian Wilmut ve PPL gibi tekeller tarafından “yaratılan ürünlere” dönüştürmüştür. Böylece insanlık tarihi boyunca yerel topluluklar ve yerliler tarafından yaratılan bi-yolojik kaynaklar yine bu insanların torunları tara-fından kullanıldığında bu torunlar “hırsızlık” yapmış olmaktadır. Örneğin doğal çevrenizde varolan bir tohumu ertesi yıl ekmek için saklandığınızda ve komşularınız ile paylaştığınızda, bu tohumun “pa-tenti”ni almış olan Monsanto peşinize dedektifler takmaktadır. Bu biyo-korsanlık, Vandana Shiva’nın belirttiği gibi, 3.Dünyanın her şeye rağmen ayakta kalmasını sağlayan son kaynağını, tohumlar, şifalı bitkiler, hayvan besini olarak kullanılan otlar gibi biyo-çeşitliliğini de yok etme tehdidinde bulunmak-tadır. Daha da kötüsü insanların binlerce yıldır *ticari sistemin dışında kalmalarını sağlayan bilgiler, beceriler ve kültürel pratikler* yok olmaktadır. Bir za-manların kendi kendine yeterli çiftçisi “kredi ve kimyasal bağımlısı”na, Afrika’nın yerli çobanı safari kamplarındaki dilenciye dönüşmektedir.¹⁶

¹³ Bkz. Bill Cristian, *Family Farms and U.S. Trade Policy* (www.inmotionmagazine.com/bruss.html)

¹⁴ Bkz. Interview with Japanese Farmer’s and Consumer’s Cooperatives Representatives (www.inmotionmagazine.com/jfcg.html)

¹⁵ Bkz. Vandana Shiva, *The Threat to Third World Farmers* (The Ecologist, September 2000), sy 40-43 ve Anuradha Mittal, *Land Loss, Poverty and Hunger* (The Ecologist, aynı sayı), sy 44.

¹⁶ Bkz. Brian Toker, *Third World Ecologists Challenge Development, “Progress”* (Earth for Sale, Sound End Press) kitabı içindeki makale. (www.social-ecology.org/learn/library/toker/t_3weco.htm)

Dolayısıyla her ne kadar havanın, suyun, toprağın ve yaşanılan çevrenin kirlenmesi, kısacası gezegenin ekolojik yıkımı yaşayan herkesi yakından ilgilendiriyorsa da 3.Dünya ülkelerinde yaşayan insanlar için bu konular *şimdiden* bir ölüm kalım meselesi haline gelmiştir. Yaklaşık iki yüzyıllık endüstrileşmenin sonucu olarak toprakların, kaynakların ve insanların yağmalanması söz konusu ülkeleri hızla uçurumun kenarına getirmiştir. Bu durum buralarda yaşayan insanları radikalleştirmektedir. Hindistan'ın güneybatısındaki Karnata eyaletinde çiftçiler Cargill ve diğer uluslararası şirketlerin artan baskısına, toprağa, suya ve yiyecek güvenliğine karşı olan tehditlerine odaklanmışlardır. 1992'de Cargill'in Bangalore'daki ofisine giren aktivistler tohumlar ile ilgili kayıtları ve materyalleri yok ettiler. 1993 ocak ayında yarım milyon çiftçi tarımın şirketler tarafından kontrolünü, tohumların ve diğer yaşam formlarının patentlenmesini ve yeni ticareti protesto etmek amacıyla Bangalore'a yürüdüler. Ekvator'dan Batı Afrika'ya ve Filipinler'e kadar çiftçiler geleneksel tarım metodlarına dönmekte ve geleneksel topraklarında kimyasal maddelerin ve modern makinelerin kullanımını engellemektedir.* Hindistan'daki ve Filipinler'deki balıkçı toplumlar ticari balıkçılık ile uğraşan teknelelerin geçişini yasaklayan sınır bölgeleri oluşturmuşlardır.¹⁷ Brezilya'daki Topraksız Kır İşçileri Hareketi yüzbinlerce çiftlik çalışanını temsil etmektedir ve toprak işgalleriyle 150.000'den fazla aileyi (ki bu yaklaşık 1 milyon insan demektir) kullanılmayan topraklara yerleştirmiştir.¹⁸

Zapatistalar

Uluslararası Emek Organizasyonu'nun (OIT) Orta Amerika Büro Müdürü Ian Chambers dünyadaki yerli halk nüfusunun (300 milyon kişi) yeryüzündeki doğal kaynakların %60'ına sahip olan bölgelerde yaşadığını açıklamaktadır. "Dolayısıyla karışıklık ve çatışmaların çoğunun yerlilerin topraklarını istila

etmek için patlak vermesi şaşırtıcı değildir".¹⁹ Zapatistalar ise bu toprak yağmalamalarına karşı dünyanın bir çok bölgesinde süre giden direnişler arasında özel bir incelemeyi hak etmektedir.

Marcos'un anlattığına göre Chiapas Meksika'nın en yoksul eyaletidir. Diğer taraftan ülkede üretilen ve yarısından fazlası ihraç edilen kahvenin %35'i burada üretilmektedir. Kahveden sonra ikinci büyük üretim sığırtıdır; 3 milyon baş sığırtı ülkenin diğer bölgelerinin tüketimi için burada yetiştirilmektedir. Ulusal hidroelektrik enerjisinin %55'i ve toplam ulusal

enerjinin %20'si bu bölgede üretilmesine karşın Chiapas'taki evlerin ancak üçte birinde elektrik vardır. Chiapas aynı zamanda ülkenin en fazla mısır üreten eyaletlerinden biridir. Ayrıca bal üretimi ve kereste ticareti yapılmaktadır. Nüfusun yarıdan fazlası yetersiz beslenmeden muzdariptir, yüksek bölgelerde ve ormanda bu oran %80'e çıkmaktadır. Bu topraklarda 1 milyon yerli insan yaşamakta ve beyaz (ladino) ve melezlerle (mestizo) birlikte ortak bir kabusu paylaşmaktadırlar: açlık ve baskı nedeniyle ölmek.²⁰

Mücadele tarzları içinde simgeselliğin önemli bir yeri olan EZLN (Zapatista Ulusal Özgürlük Ordusu), NAFTA'nın (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1994'te dikkatleri üzerine çeker. Bu aslında Meksika tarihi göz önüne alındığında tamamen yeni bir olgu değildir. Köylü lideri Emiliano Zapata önderliğindeki Zapatistalar da 1910'lu yılların başında "toprak ve özgürlük" talebinde bulunmuşlardır. 1994'ün başındaki bu yeni diriliş esasında kırsal bölgede ve özellikle toprak üzerinde yaklaşık son 20 yıldır süre giden politik ajitasyonunun bir sonucudur. Bazı eyaletlerde devrim öncesi Meksika'nın latifundiyalarını pratikte ortadan kaldıran toprak reformu Chiapas'ta asla tamamlanmamıştı. Eyalet ülkenin temel kahve kaynağı olmasına karşın yalnızca yüz kadar kişi (tüm kahve yetiştiricilerinin %0.16'sı) tüm kahve yetiştirilen toprakların %12'sini kontrol etmektedir.

¹⁷ Bkz. Brian Toker, *agy*.

¹⁸ James Petras, *Neo Liberalizme karşı Köylü Hareketi* (Cosmopolitika, sayı 1, Ekim 2001), sy.159.

¹⁹ Marcos, *Niçin Savaşıyoruz?*, çev.Ömer Laçiner (Le Monde Diplomatique, Ağustos 1997).

(<http://www.antimai.org/yazi/chiapas/marcos2.htm>)

²⁰ Metin Yeğin, *Marcos'ta On Gün* (Su Yayınları, tarihsiz), sy.10-13.

Toprağa sahiplik konusu gerçekte bu durumdan daha da çarpıktır. Toprağın genişliğine ilişkin yasal sınırlamalardan kurtulmak için toprak mülkiyetleri üçüncü şahıslar üzerine yapılmaktadır. Bu büyük çiftlikler en iyi toprağa ve altyapıya sahip olanlardır. Gerçekte problem kahve değil, sığırdır. 1980 yılı rakamlarına göre yaklaşık 6000 aile 3 milyon hektardan daha fazla otlak alanını elinde bulundurmaktadır. Bu Chiapas'ın tüm kırsal toprak sahipliğinin yaklaşık yarısına eşit bir alandır. Bu uçsuz bucaksız sığır çiftlikleri, şiddet ve *ejido*'nun (komunal toprak; tüm Meksikalıların hükümetten bir parsel toprak isteme hakkına sahip oldukları bir toprak dağıtım sistemi) veya ulusal toprağın yasadışı istilası yoluyla yaratılmıştır.²¹

Zapatistaların en dikkat çekici özelliklerinden birisi geleneksel Maya yerli kültürünün bu harekete verdiği biçimdir. Marcos ve arkadaşları Chiapas dağlarına yerlileri örgütlemek için geldiklerinde, o ana kadar bildiklerini bir yana bırakıp yerlilerin sözüne kulak vermekle belki de yapabilecekleri en doğru davranışı gerçekleştirmişlerdir.

Zapatistalar her biri 50 ile 100'ün üzerinde topluluktan oluşan 32 belediyede toplam 500 000 den fazla insanın içinde yer aldığı bir örgütsel yapı ve bir karar alma mekanizması ağı yaratmışlardır. Toplulukların barındırdıkları aile sayısı bir düzine aileden yüzün üzerindeki aileye kadar değişebilmektedir. Başkaldırıdan önce toplulukların çoğunun yeterli verimli toprağı bulunmuyordu ve insanlar yerel toprak sahipleri için, genellikle acımasız koşullar altında çalışmak zorundaydılar. Başkaldırıyla birlikte toprak sahipleri kaçtı, çoğu zaman onların bıraktığı topraklar işgal edildi ve bazen de bunlar yeni toplulukların kurulması için kullanıldı.

Topluluklarda karar alma mekanizmalarının nasıl olduğunu bu bölgede bulunan bir İrlandalı gözlemcinin deneyimleri ile aktaralım: " 'Diez de Abril' 1995 yılında toprak işgali ile kurulan yeni bir topluluktur. Haftalık rutin toplantılar pazar günleri yapılır ve herkese açıktır. 12 yaşın üzerindeki herkes konuşabilir ve oy kullanabilir. Bu toplantılar saatlerce sürebilir ve tipik olarak topluluktaki işlerle ilgili pratik sorunların çözümü veya topluluk gelirinin nasıl harcanması gerektiği ile ilgilidir. Örneğin uzun bir tar-

tışma bir traktör mü veya bir kamyon mu alınması gerektiği üzerineydi. Gerektiğinde haftanın diğer günlerinde de toplantı yapılıyordu. Topluluklar bu toplantılarda "Otonom" Belediye Meclisi'ne** gönderceği delegeleri seçerler. Bu delegeler sınırlı bir zaman süresi boyunca (bir veya iki yıl) hizmet eder ve eğer topluluk görevlerini iyi yapmadığını düşünüyorsa geri çağrılabilir".²² Bu delegeler yaptıkları iş için herhangi bir ücret almamakta fakat giderleri topluluk üyeleri tarafından karşılanmaktadır. Bazı durumlarda çiftliklerindeki işlerine yardım edilerek tarlaya gitmemeleri ve Meclis'teki işlere yoğunlaşmaları sağlanmaktadır. "Otonom" Belediyeler anayasal belediyelere paralel organizasyonlardır, onların gölgesi gibidirler. Bazı "Otonom" Belediyeler anayasal belediye binalarını işgal etmişlerdir; San Andres'te veya Los Altos'ta olduğu gibi. Her bir "Otonom" Belediye'nin çalışması ve sorumlukları seçilen delegeler tarafından getirilen topluluk isteklerine göre değişmekte, belediyeler toplulukların birlikte yaşamalarının getirdiği yerel problemleri çözmekte ve topluluklar arasındaki değiş tokuşu düzenlemektedir, küçük suçlarla ilgilenmektedir. Adalet uygulaması geleneksel hukuka göre yapılmaktadır. Örneğin, Meclis genel suçlarda hapis veya para yerine topluluk için veya haksızlığa uğramış aile için çalışma cezası vermektedir.²³ Gücün yerel çekirdeğini oluşturan bu belediyeler uzun vadede Meksika hükümetinin diktatöryal gücüne karşı potansiyel olarak ölümcül bir tehdit oluşturmaktadırlar.²⁴

Marcos'un "Chiapas'ta hiyerarşik olmayan karar alma, yerinden yönetim ve derin topluluk demokrasisi hakkında öğrendiği şeylerin yerli-olmayan dünya için de geçerli olduğu" düşüncesine biz de katılmaktayız. Bu ise özünde toplumu işçilere, savaşçılara, çiftçilere ve öğrencilere bölen değil, tersine "toplumsal hareketler" yaratmaya çalışarak toplumu *bir bütün olarak* yeniden kurma arayışıdır.²⁵

İstanbul, 25 Aralık 2001

** Her ne kadar anayasal belediyelerden farklılıklarını belirtmek için, talihsiz bir şekilde, "otonom" sıfatını kullanmış olsalar da aslında bu belediyeler yalnızca kendi bölge içi problemlerinin çözümü konusunda bağımsızdırlar.

²² *The Zapatistas, Anarchism and "Direct democracy"*, Anarcho-Syndicalist Review, #27, Winter 1999 (http://flag.blackened.net/revolt/zap_asr.html)

²³ *Zapatista Autonomous Municipalities* (http://flag.blackened.net/revolt/mexico/comment/auto_munc_nov98.html)

²⁴ Mariana Mora, *The EZLN and Indigenous Autonomous Municipalities*, April 1998 (http://flag.blackened.net/revolt/mexico/comment/auto_munc.html)

²⁵ Naomi Klein, *An Icon Fantasma: Subcommandante Marcos*,

Guardian,

03.08.2001 www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4145255.html

²¹ Luis Hernandez, Mexico: The New Mayan War (www.spunk.org/library/places/mexico/sp000659.txt)